

דורשבו

בס"ד

פרשת וישב, תשע"ז, מספר 1200

"הַכָּר נָא" – מידה כנגד מידה

עמיהוד סלומון

אמר רבי חמא ברבי חנינא: **בהכר בישר** לאביו, **בהכר בישרוהו**, ומהרש"א (חידושי אגדות שם) מחדד: "הקב"ה פרע לו במדה, כשם שהוא רימה אביו על ידי כתונת זה, שהיה חושב כי טורף יוסף והיה מצטער אביו על כך, כך תמר רימתה אותו בכליו עד שנצטער יהודה למצאה... שנאמר: פֶּן נִהְיֶה לְבוֹז (כג).

מדוע דווקא יהודה נענש על רמאות זו? הרי אחיו היו שותפים עמו, כמו שמעיד הכתוב: **"וַיֹּאמְרוּ זֶאת מַצְאָנוּ הַכָּר נָא"**. מהרש"א מבאר שיהודה "הוא החשוב בהם, ועל פיו עשו מה שעשו". כלומר, בשל תכונות ההנהגה שלו, מוטלת עליו האחריות לתוצאות המעשה.

במדרש (אגדת בראשית [בובר] ס"א) מצאנו, שהשבטים הטילו גורל מי מהם יביא את הכתונת ליעקב, ונפל הגורל על יהודה, ולמעשה, הוא זה שאמר לאביו **"הַכָּר נָא"**¹.

נראה, שאירועים אלו מהווים סגירת מעגל; בדבריו לאביו **"הַכָּר נָא"**, רצה יהודה להסתיר את סוד המכירה. לעומתו, תמר עושה שימוש באותן המילים **"הַכָּר נָא"** לצורך פעולה הפוכה – **חשיפת** הנסתר והסמוי מן העין, וגילוי האיש שלו היא הרתה.

יתרה מכך, תמר עצמה לא חשפה את הפרט הזה, אלא הותירה את אפשרות הגילוי בידי יהודה. ויהודה, שביקש בעבר להסתיר את מעשיו, הפעם הוא מתקן את מעשיו, מגלה את חטאו ומודה **"צִדְקָה מִמְּנִי"** (כו).

אפשר אולי לומר, שהביטוי **"הַכָּר נָא"** הוא דו-משמעי: האחד, כפשוטו - האם אתה מזהה את החפצים הללו? והשני, בעומק העניין - מסר שְׂמִימִי ליהודה: **"הַכָּר נָא"**, חפש את המטְמוּן! התבונן בסימנים המעידים על הקשר בין האירוע הנוכחי למעשיך בעבר. אם תבדוק, תזהה את הביטוי שאמרת לאביך. עליך לשמוע

פרשתנו פותחת את הסיפור שילווה אותנו מכאן ואילך עד סוף ספר בראשית, הלוא הוא סיפור יוסף ואחיו וההשלכות שלו. אך באמצע הסיפור התורה עוצרת, ומתארת אירוע חדש: **"וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֶת אָחָיו וַיֵּט עַד אִישׁ עַדְלָמִי וַשְּׁמוֹ חִירָה" (לח:א).**

הפסוק הקודם לפסוק זה, בסוף הפרק הקודם, עוסק עדיין ביוסף: **"וְהַמְדִּינִים מְכָרוּ אֹתוֹ (את יוסף) אֶל מִצְרַיִם לְפֹטִיפָר סָרִיס פְּרֹעֶה שֶׁר הַטַּבָּחִים" (לז:לו)**, ופתאום, הסיפור "משנה כיוון" ועובר לתיאור ההרפתקאות שעברו בינתיים על יהודה: לידת בנו, מיתתו ומעשה תמר. מיד אחר כך, הסיפור המקראי חוזר לעסוק בקורותיו של יוסף במצרים.

כבר עמדו על כך חז"ל, מדוע נכנס עניין זה באמצע סיפורו של יוסף, ושאלו: **"מפני מה הסמיק פרשה זו לזו?" (בר"ר [וילנא] פה:ב)**. גם רש"י מתייחס לכך, ומבאר את הקשר בין העניינים בתוצאות הקשות של מכירת יוסף: **"ללמד שהורידוהו אחיו (את יהודה) מגדולתו, כשראו בצרת אביהם. אמרו: אתה אמרת למכרו, אילו אמרת להשיבו - היינו שומעים לך"**.

במדרש (שם), רבי יוחנן מיישב באופן אחר: **"כדי לסמוך הַכָּר - להַכָּר"**. כלומר, בסיפור יהודה ותמר מופיעה המילה **"הכר"**, המזכירה לנו מילה זהה בסיפור מכירת יוסף. כאן תמר נידונה על ידי יהודה לשריפה, ורגע לפני כן היא שולחת אליו: **"לְאִישׁ אֲשֶׁר אֶלֶּה לוֹ אֲנֹכִי הָרָה, וְתֹאמַר הַכָּר נָא לְמִי הַחֲתָמָת וְהַפְתִּילִים וְהַמָּטָה הָאֵלֶּה" (לח:כה)**. את הצירוף הזה שמענו בסיפור המכירה: **"וַיִּשְׁלְחוּ אֶת כְּתָנֵת הַפְּסִים וַיְבִיאוּ אֶל אֲבִיהֶם, וַיֹּאמְרוּ זֶאת מַצְאָנוּ הַכָּר נָא הַכְּתָנֵת בְּגָד הוּא אִם לֹא" (לז:לב)**. ובמדרש (בר"ר [וילנא] פה:א): **"אמר לו הקב"ה ליהודה: אתה אמרת לאביך 'הַכָּר נָא'. חייד, שתמר אומרת לך: 'הַכָּר נָא'."**

דברים דומים, אנו מוצאים במסכת סוטה (י ע"ב):

¹ היו מפיסין זה עם זה, מי יטול אותו ויוליכו אל יעקב אביהם, וכיון שהפיסו, בא ליהודה, ושילחו אותו בידו, שנאמר: **וַיִּשְׁלְחוּ אֶת כְּתָנֵת הַפְּסִים וגו' (לז:לב)**. הלך יהודה ואמר לו הכר נא.

* הרב עמיהוד סלומון - רב קהילת "כנסת ישראל" פתח תקווה, ראש בתי מדרש בעיר, ועורך העלון "בטוב טעם".

בהמשך, כאשר נתקלו אחי יוסף בקשיחותו של שליט מצרים, תרגמו זאת גם הם כרמז לאשמתם: "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲבֵל אֲשֵׁמִים אָנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעֵנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" (מב:כא).

וביאר רשב"ם: "הצרה הזאת - מדה כנגד מדה. אנחנו השלכנוהו בבור והנה אנחנו נאסרים בבית השבי". וספורנו פירש, שהם ראו בכך סימן לאכזריות שלהם בעבר: "בהתחננו אלינו ולא שמענו, והיינו אכזרים נגד אחינו, אף על פי שחשבנוהו לרודף - היה לנו לרחם בהתחננו, וכנגד מדת אכזריותנו - זה האיש מתאכזר נגדנו".

ברגע שנתקלו באירוע חריג - אכזריות בלתי מובנת - הם החלו לפשפש במעשיהם ולבחון מה באה ההתרחשות הזו להזכיר להם, על משקל "בְּשִׁלְמֵי הַרְעָה הַזֹּאת לָנוּ" (יונה א:ז), ובאופן זה נזכרו באכזריות מצדם כלפי יוסף.

היוצא מדברינו: ההשגחה העליונה שולחת לאדם במהלך חייו סימנים "אֶקְרְאֵיִם" שאמורים לעורר אותו, ולהכות על קִדְקוּדוֹ - "הִכָּר נָא", שים לב לרמזים, פִּקַּח את עיניך וקלוט את המסר הנשלח אליך!

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

את המילים ולהבין שחטאת, ועל כך אתה נענש כעת.

אפשר למצוא סימוכין ל"מסר הכפול" בדבריה של תמר, בדרשת הגמרא (סוטה י ע"ב): "אין 'נא' אלא לשון בקשה, אמרה ליה: בבקשה ממך, הכר פני בוראך, ואל תעלים עיניך ממני". משמע, מעבר לזיהוי החותמת, הפתילים והמטה, היא רמזה לו על הַכָּרָה נוספת ועמוקה.

אם כן, בעצם התגובה שלו: "וַיִּכַּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמְּנִי", רמזה לנו תורה שיהודה אכן עשה את הדבר הנכון, לא רק כלפי תמר אלא גם כלפי שְׁמַיָּא. הוא הכיר - זיהה את הרמז, והבין את התביעה האלוקית על מעשיו כלפי יוסף ואביו, ובעקבות כך הוא הצדיק עליו את הדין, הודה בטעותו ואמר: "צְדָקָה מִמְּנִי", על משקל "צְדִיק הוּא ה' - כִּי פִּיהוּ מְרִיתִי" (איכה א:יח).

באופן דומה מפורש בספר "מענינה של תורה" בשם ה"אבני אזל"²: כאשר שלחו השבטים את כתונת הפסים של יוסף אל יעקב, כוונתם הייתה למשמעות עמוקה נוספת "הִכָּר נָא, הַכְּתַנְתָּ בְּנֵךְ הוּא" - קרא את הרמז, זהה את כתונת הפסים שעשית ליוסף, ובכך עוררת את קנאת האחים עליו. הכר וראה לאיזה תוצאה הובילה האפְלָיָה. כמו שאמרו חז"ל (שבת י ע"ב): "לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו - נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים".

המדרש (בר"ר [וילנא] פ"ה ט) מוצא קישור נוסף בין האירועים: "אמר הקב"ה ליהודה: אתה רמית באביך בגדי עזים חייך שתמר מרמה בך בגדי עזים". רוצה לומר, לצורך מצג השווה לאביו השתמש יהודה בדם של גדי העזים, "וַיִּקְחוּ אֶת כְּתַנְתָּ יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכְּתַנְתָּ בַדָּם" (לז:לא). וכיוון שכך ביישה אותו תמר באותו מטבע: "אֲנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדֵי עִזִּים מִן הַצֹּאן" (לח:זז). ואחר כך: "וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח לָהּ פֶּן נִהְיֶה לְבוֹז, הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדֵי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מִצְאָתָהּ" (פס' כג). בעל "צרור המור" מציין שמדובר פה באירוע מתגלגל. יעקב רומה על ידי בניו בגדי עזים, "כמו שהוא רמה ליצחק אביו בעורות גדיי העזים לקבל הברכות". ובעקבות כך, גם יהודה רומה - בגדי, "באופן ששלם ה' יתברך, לאיש כמעשהו"³.

² יש אומרים, שאין ספר בשם "אבני אזל", והמחבר המלקט הרב אלכסנדר זושא פרידמן ז"ל הי"ד כיוון בזה לחידושי עצמו, ורמז את שמו בראשי תיבות.

³ מעניין למצוא את הדמיון בין סיפור זה לפיוט "חד גדיא" החותם את ההגדה של פסח. גם שם

מדובר בגדי עזים - "דַּזְבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זִזִּי" (שקנה אבא בשני זוזים), כשם שיעקב העניק ליוסף כתונת "שני סלעים מילת". וגם שם היה זה "אירוע מתגלגל" המחדד את עקרון ה"מידה כנגד מידה", איש איש - כמעשיו: "וְאַתָּה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְשַׁחַט לְמִלְאָךְ הַמְּוֹת, דְּשַׁחַט לְשׁוֹחַט, דְּשַׁחַט לְתוֹרָא, דְּשַׁתָּה לְמִיָּא, דְּכַבֵּה לְנוֹרָא, דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁפָּה לְשׁוֹנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דַּזְבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זִזִּי. חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא".